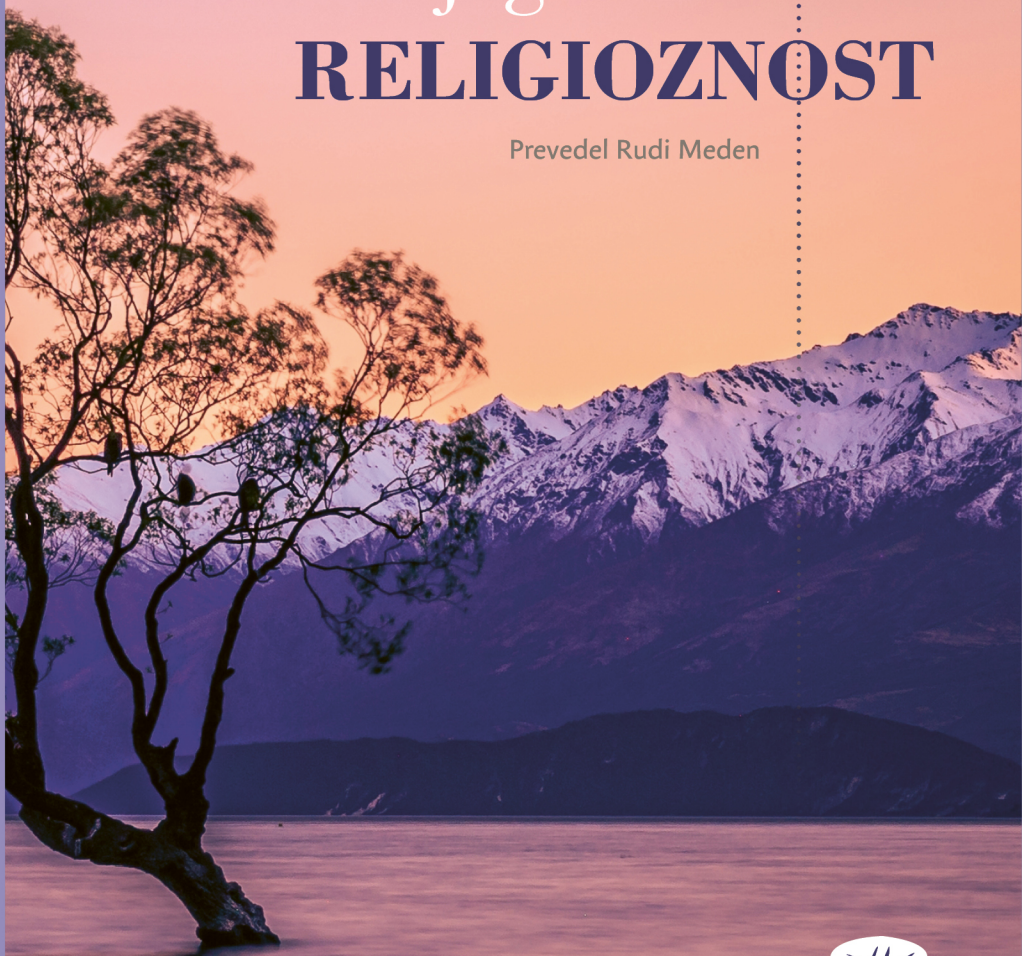
Gordon W. Allport

POSAMEZNIK in njegova RELIGIOZNOST

Prevedel Rudi Meden

Smisel
1851

Gordon W. Allport

POSAMEZNIK in njegova RELIGIOZNOST

Klasična študija funkcije religioznega občutja v posameznikovi osebnosti

Psihološka interpretacija

Prevedel Rudi Meden

Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba

Knjigo posvečam Adi

Vsebina

Predgovor 7

1 Izvori religioznega iskalstva 15
2 Mladostna religioznost 51
3 Zrela religioznost 85
4 Vest in duševno zdravje 115
5 Narava dvoma 147
6 Narava vere 179

Spremna beseda: dr. Jože Ramovš 207
Stvarno in imensko kazalo 213

Predgovor

Danes se čedalje več ljudi zanima tako za psihologijo kot za religijo. Sploh se psihologija neustavljivo hitro širi in lahko da bo kmalu prerasla v najodločilnejšo znanstveno panogo 20. stoletja (trenutno je tudi zelo, če ne že preveč, modna). Na drugi strani, ob skokovitem porastu zanimanja javnosti za psihologijo, pa že od pamtiveka sodi med najvidnejša področja človekovega zanimanja religija. Človek se zanjo zanima že od najzgodnejših začetkov zgodovine (bržkone še veliko dlje, od predzgodovinskih časov naprej) in to zanimanje kljub družbeno-moralnemu fiasku zadnjih treh desetletij[1] prav nič ne plahni. Vsi, ki jih zanima oboje, psihologija in religija, se, razumljivo, sprašujejo, koliko imata ti področji skupnega. Obe sta namreč, kot kaže, neločljivo povezani s prihodnjo usodo človeškega rodu.

Vsem dobro znano dejstvo je, da se je moderna izkustvena psihologija sprva strogo ogradila od religije. Geslo »dušeslovje brez duše« je postalo predznak odličnosti in ponosa. Nič čudnega: vse predolgo sta namreč spoznavanje in zdravljenje človekovega duha veljali za izključno domeno religije in filozofije. Če so torej psihologi hoteli uveljaviti že izkazano zaslužnost znanstvene metode in induktivnega mišljenja, so bili prisiljeni ubrati novo smer in začeti na svoje. Obrnili so hrbet religijskim oltarjem, se distancirali od filozofiranja iz naslanjača in se oprijeli laboratorijskih in kliničnih metod. Za to so bili že kmalu nagrajeni s kopico preverljivih dejstev in

[1] Knjiga je izšla leta 1950. (Op. prev.)

vse večjo sporazumnostjo s kolegi iz drugih znanstvenih strok. Četudi ta sporazumnost ni bila najpopolnejša, je vsaj znatno prekašala sporazumnost, ki je dotlej vladala med religiologi in filozofi. Ker pa sta napredek in ugled psihologije odvisna od tega, ali bo znala svojo strogo znanstveno orientacijo tudi obdržati, pa niti ne kaže (če le ne bo na svet prej legla temna noč avtoritarizma), da bo te zgodovinske oddeljenosti induktivne psihologije od deduktivne – filozofske, politične ali religijske – ideologije kdaj konec.

Obenem pa je sámo po sebi absurdno predpostavljati, da morata psihologija in religija, ki se vendar obe ukvarjata s tem, kam vse človekov duh sega navzven, za vse večne čase ostati brezupno sprti. Na nešteto načinov in na vseh mogočih področjih – pri gradnji lepših in udobnejših bivališč, v glasbi, oblačilni industriji in industrijskem oblikovanju – sta se naučili sodelovati znanost in umetnost, pa čeprav se v svojih aksiomih in metodah še tako razlikujeta. Zakaj ne bi potem mogli pri plemenitenju človekovega značaja, brez česar so vsi drugi človekovi uspehi in zmage en sam velik tragičen polom in poraz, kljub vsemu sodelovati tudi znanost in religija, ki se aksiomatsko in metodološko podobno razlikujeta? Danes je z vseh strani čedalje glasneje slišati zahtevo, naj se religija in psihologija potrudita najti skupno izhodišče, s katerega bosta z združenimi močmi delali za skupni blagor vseh ljudi.

Preden pa do tako ubranega prizadevanja more priti, bosta po mojem prepričanju obe strani morali izpričati večjo nazorsko fleksibilnost, kot jo kažeta zdaj. Ozkomiselna znanost in ozkomiselna religijskost pač ne gresta vštric. Šele ko bosta obe strani razprli vsaka svojo

perspektivo, se jima bo odprla pot do medsebojnega razumevanja in sodelovanja.

Predmet pričujoče knjige ni (razen v četrtem poglavju, kjer obravnavam vlogo psihologije oziroma religije pri ustvarjanju razmer za boljše duševno zdravje), kje in kako bi se to združeno prizadevanje moglo začeti. Pač pa se z njo lotevam naloge, ki temu logično predhaja: ugotoviti, kam sodi religioznost znotraj življenjske ekonomije posameznika. Brez psihološkega razumevanja narave in delovanja religioznega občutja je namreč pristransko ali pa prazno govoriti bodisi o skupni vzajemni politiki na eni ter »opiju« in »vraževerju« na drugi strani.

Zato si bom, kot sem že zapisal, prizadeval zgolj in samo za opis, kam v osebnostni zgradbi sodi subjektivna religioznost, kadar in kjer religioznost tja tudi res sodi. Vprašanja se lotevam iz psihološke (morda bi kdo temu rekel naturalistične) perspektive. V zvezi s trditvami razodetne religije niti ničesar ne zagovarjam niti ničesar ne zanikam. Kot znanstvenik ne do enega ne do drugega niti nimam pravice.

Ko svoj pristop označujem za psihološkega, s tem nočem namigovati, da bi se z mojimi tu predstavljenimi analizami strinjal vsak psiholog. Psihologija sicer je znanost, vendar zato še ni poenotena znanost. Obstajajo namreč številni zaključeni, sami v sebi enoviti psihološkointerpretativni okviri, od katerih vsak izhaja iz trenutno razpoložljivih dejstev. Zaenkrat še ni mogoče reči, ali bo kdaj v daljni prihodnosti, ko se bo nabralo bistveno več eksperimentalnih opažanj in dognanj, mogoče celotno človekovo početje in ravnanje strpati v docela enoumen interpretativni nabor. Po mnenju mnogih bo do takšne poenotene znanosti nekoč prišlo. Drugi spet menijo, da

bodo tolmačenja duševnega življenja za zmeraj ostala predmet filozofskih razprtij. Brez vsakršnega sprenevedanja priznam, da ne poznam odgovora na to uganko, ponujam samo lastna tolmačenja v luči tega, kar so po mojem prepričanju najsprejemljivejše postavke sodobne dinamične psihologije.

Svoje analize opiram na sistem dinamičnih konceptov, ki jih podajam v svoji knjigi *Personality: A Psychological Interpretation* [*Osebnost: psihološka interpetacija*, 1937]. V nekem smislu lahko pričujočo knjigo celo štejem za specializirano razširitev tega prejšnjega spisa. Če se ne motim, pa se pojmi, po katerih v knjigi posegam, in osnovni zaključki, do katerih prihajam, skladajo tudi z glavnino napredne misli v sodobni psihoterapiji, fenomenologiji, novofreudovstvu in drugih domenah aktualnega psihološkega raziskovanja in teorije. O tem, ali se bo kdor koli iz te ali one naštetih šol z mojim opisom in razlago subjektivne religioznosti v vseh podrobnostih strinjal, pa seveda ne morem ničesar napovedati.

Mojemu pisanju v prid govori vrednota, na kateri to pisanje temelji in bi se je po mojem moral držati vsak zagovornik demokracije: namreč da ima vsak posameznik pravico, da zgradi sebi lastno življenjsko filozofijo in si znotraj obstoječega stvarstva po svojih najboljših zmožnostih poišče osebno nišo. To pa bo storil toliko svobodneje, kolikor jasneje bo razvidel silnice, po katerih ga kultura in konformnost snubita in vabita, naj se zadovolji z izdelkom, ki ga je zgolj podedoval od drugih; nezrela religioznost bi namreč zanj pomenila prav to. Za njegovo svobodno izbiro je enako bistvenega pomena tudi to, da prepozna in razume, kdaj nanj pritiskajo s posmehom in zastraševanjem, kar bi ga zlahka odvrnilo od njegovega

religioznega iskalstva. Takšni pritiski izhajajo tudi iz ozkomiselne znanosti in od nekaterih učiteljev in piscev, ki so, kadar se znajdejo pred najpomembnejšimi življenjskimi vprašanji, prav tako nevedni in nebogljeni kot vsak drug iskalec.

Nemara se bodo kritiki obregovali, češ da tem dvojim oviram do svobodne izbire posvečam nekam neenako pozornost. Morda sem o tem, kako v osebnosti deluje zgolj od drugih podedovana, avtoritarna in nezrela religioznost, res napisal manj, kot bi se spodobilo. Na vseh koncih in krajih namreč opažamo, kako nekatere oblike pobožnosti spremljata slepa verska vnema in eskapizem. Človeku je treba samo odriniti na krajši izlet po Ameriki in se malce razgledati po rasno segregiranih cerkvah, ulicah, gosto nasejanih z nekonformističnimi božjimi hrami, in množičnih zborovanjih »krščanskih« antisemitskih križarjev, pa se kaj kmalu pouči o tem, kako pogosto religijsko praznoverje posvečuje mračnjaštvo človeškega duha. Religioznost je v življenju prenekaterih ljudi očitno zgolj simptomatični odraz strahu in lastne zafrustriranosti.

Prav tako se podrobneje ne ukvarjam s funkcijo, ki jo religioznost igra v infantilni in nevrotični osebnosti, ker je moj poglavitni cilj raziskati celotni potek religioznega razvoja v normalno zreli, tvorni osebnosti. Predmet mojega preučevanja je religijska psihologija, ne njena psihopatologija. Res pa se z nevrotično funkcijo religioznega prepričanja, z njegovo vlogo v človekovem »begu pred svobodo«, srečujemo dokaj pogosto, celo tako pogosto, da nasprotniki religije vidijo samo še to funkcijo in na ves glas razglašajo, da prav ta prevladuje v življenju vsakega človeka, ki v sebi goji religiozno občutje. S tem

gledišče se ne strinjam. Marsikatera osebnost si izoblikuje religiozni življenjski nazor, ne da bi bila zato že razvojno zavrta ali žrtev samoslepila. Zrelo in vsestransko integrirano osebnostno zgradbo si je pravzaprav zmožna sezidati in jo vzdrževati prav zaradi svojega religioznega življenjskega nazora, ki se s širjenjem osebnega izkustva tudi sámo širi. Zaključki, do katerih takšna osebnost pride, in občutje, ki ga goji, so zelo raznoliki, tako edinstveni, kakor je edinstvena sama osebnost.

To poanto je dojel že William James, ko je pred petdesetimi leti napisal svojo brezprimerno *Raznolikost religioznega izkustva*. Njegove teze si ne bi drznil na novo formulirati, če ne bi menil, da je dinamična psihologija v minulih dveh generacijah dovolj napredovala, da nam to daje pravico, da jo še nekoliko priostrimo in podkrepimo. Jamesu namreč niso bile dostopne sodobne teorije osebnosti. Zato je tem bolj treba izreči priznanje njegovi genialnosti, da se te teorije večidel brez težav poravnajo z njegovimi bistveno zgodnejšimi ugotovitvami in tolmačenji.

V pričujoči knjigi je natisnjena revidirana verzija predavanj, s katerimi sem spomladi 1947 nastopil na Lowellovem inštitutu v Bostonu; v njihovi zdajšnji formulaciji sem potem z njimi spomladi 1949 predaval v sklopu Merrickovih predavanj na ohajski Wesleyjanski univerzi. Upraviteljem obeh fundacij sem dolžen zahvalo, da so me spodbudili in mi dali priložnost, da sem misli o tej tematiki pripravil za objavo.

Srečno roko sem imel tudi pri izbiri recenzentov in pomočnikov. Vedno, še zlasti pa v zvezi z raziskavo, o kateri poročam v drugem poglavju, sem se lahko zanesel na podporo gospe Jacqueline Sutton in gospoda Jamesa

Gillespieja ter na nenehno pomoč gospe Eleanor Sprague. S številnimi koristnimi predlogi in strateškimi spodbudami mi je postregel dr. Seward Hiltner, prodoren preučevalec religijske psihologije. Prav tako velikodušno sta mi pomagala profesor Edgar S. Brightman z bostonske univerze in svami Akhilananda iz bostonske Vedantske cerkve. Prvi mi je pomagal ogniti se pretiranemu psihocentrizmu, drugi etnocentrizmu. Nepogrešljiv vir spodbude mi je bil profesor Peter Bertocci z bostonske univerze, ki se je prijazno trudil popraviti mojo prešibko strokovno podkovanost pri obravnavi nekaterih filozofsko-teoloških vprašanj.

Vseh mojih pomanjkljivost niso v celoti odpravila niti združena prizadevanja vseh mojih prijaznih kritikov; na tako obširnem in tako ekstenzivno preučevanem področju, kot je religioznost, psiholog vedno vdira na tuj teren. Tu imajo že od nekdaj prednostne pravice teologi, filozofi, verski delavci in zgodovinarji. Zato te tematike niti iz strogo zamejenega psihološkega zornega kota ni mogoče obravnavati, ne da bi nepooblaščeno motili tujo posest. Pa vendar psiholog – vsaj ne avtor pričujoče knjige – ne more večno molčati. Tudi on ima o tem svoje mnenje in ga ima pravico povedati na glas, natančneje, povedati na glas svoje mnenje o tem, kakšno vlogo igra religiozno občutje v osebnosti posameznika.

Gordon W. Allport

21. marca 1949

1

Izvori religioznega iskalstva

Med sodobnimi razumniki, zlasti na univerzah, je v zadnjem času videti, kot bi se religijska tematika kar nekam pritajila. Ali je to zato, ker se izobraženi del človeštva privaja življenju z manj smotrnostne naravnanosti in vse manj prisega na kakršne si že bodi formule? Ali pa je to zato, ker so univerze v silni vnemi za likvidacijo psevdoznanja in v želji po fragmentiranem odkrivanju resnice presodile, da morajo po tihem privzeti brezkompromisni sekularizem? Naj je razlog takšen ali drugačen, so današnji strokovnjaki videti kar malce v zadregi, ker religioznosti v modernem svetu še noče biti konec. Celo psihologi, ki naj bi jim nič človeškega ne bilo tuje, bi se največkrat najraje zalezli vsak v svojo polžjo hišico, kadar kdo načne to temo.

V zadnjih petdesetih letih sta si religioznost in spolnost očitno medsebojno zamenjali dotlejšnji položaj. William James, ki je pisal še v viktorijanski dobi, je vlogi spolnosti v človekovem življenju zmogel posvetiti bori dve strani, pa še takrat jo je lepšalno etiketiral z »ljubezenskim nagonom«, tabu pa mu ni ubranil, da ne bi hudournega toka svojega genija prelil v *Raznolikost religioznega izkustva*. O religioznosti mu je beseda tekla neovirano, brez zadržkov in z nenadkriljivo briljanco. Danes pa se psihologi, ravno obratno, freudovsko ali kinseyjevsko odkrito

razpisujejo o človekovih seksualnih strasteh, zardevajo in obmolknejo pa, kadar so na vidiku religiozne strasti. Le malokateri sodobni avtor psiholoških učbenikov posveti religijski problematiki vsaj dve skromni strani, pa čeprav je religija, tako kot spolnost, tako rekoč univerzalni predmet zanimanja človeške vrste.[2]

Zakaj psihologi le neradi vstopajo na področje, ki je obenem zelo strokovno in zelo zavito, na področje, kjer tako izrazito prevladujejo institucionalni interesi in zgodovinski pomisleki in za katero so na voljo le maloštevilne psihološke raziskovalne metode, ki so povrhu vsega še premalo zanesljive, ni težko razumeti. Da se je psiholog pripravljen javno izreči o predmetu, ki sega na tako številna področja človekovega življenja, ki je strokovno tako slabo raziskano in za katerega ne premore posebnih strokovnih znanj, potrebuje nemalo poguma in trde kože.

Pa vendar zato še nima pravice, da bi od te problematike docela dvignil roke. Kar dve tretjini odraslih v Združenih državah Amerike se namreč izjavlja za verne, vsaj devet desetin pa jih po lastnih besedah verjame v Boga.[3] Tako razširjenega občutja in verovanja pač ne gre zanemariti, pa najsi bi si to želeli storiti zaradi poklicne zadržanosti ali pomanjkanja zanimanja. Še več: prav na zdajšnjem stičišču svetovne zgodovine se izobraženci za razmerje med psihologijo in religijo čedalje bolj

[2] Podrobnejšo analizo obravnave religije v učbenikih, ki so trenutno v rabi, je najti v *College Reading and Religion*, New Haven: Yale University Press, 1948. Mesto, ki ga sodobni učbeniki psihologije dodeljujejo religiji, obravnava 3. poglavje.

[3] Dokazi za te ocene so raznoliki, a dokaj zanesljivi. Glej *Opinion News*, 15. april 1948, Čikago: National Opinion Research Center; G. W. Allport, J. M. Gillespie, J. Young, The religion of the post-war college student, *Journal of Psychology*, 1948, 25, 3–33.